

Charakteristika doby

Během vlády Marie Terezie a později Josefa II. se v Evropě šířilo osvícenství. Osvícenské myšlenky podporovali (zrušení nevolnictví, toleranční patent...). Ovšem některé reformy, ač obecně prospěšné, z hlediska Čechů působili negativně: při reformě školství byla do škol a do úřadů zavedena jako jediný jazyk němčina. Josef II. Vyhláší němčinu za jediný říšský jazyk. Osvícenství podporovala i česká zemská šlechta, ale ta byla z velké části poněmčená. Češtině tedy hrozilo, že se stane pouze jazyk selského lidu, kterému bylo poskytováno pouze to nejnižší vzdělání. K tomuto nedošlo, hlavně díky zrušení nevolnictví, což umožnilo masový příchod česky mluvícího venkovského obyvatelstva do měst. Odpovědí na tento úpadek českého jazyka se stalo národní obrození. (V 70. letech 18. Století kleslo vydávání českých knih jen na několik kusů ročně!)

Jazykový charakter (obrana jazyka), filozofické práce

První období národního obrození se také nazývá obdobím „obranným“. Během této doby se hledal obsah pojmu „vlastenectví“. Vlastenci byli ti, kdo se stavěli na odpor josefínským centralizačním snahám. Můžeme sem zařadit jednak zemské vlastence, kteří se hlásili k českým zemím, ale hovořili německým jazykem, jednak jazykové vlastence, rozvíjející česky psaný jazyk. První skupinu představuje nejvíce osvícenská (ale poněmčená) šlechta, která vystupovala jako mecenáš české vědy, hudby a divadla, ovšem postupně ustupovala do pozadí. Druhý pól představují literáti a divadelníci ze středních vrstev, kteří se obraceli na méně vzdělané, pouze česky mluvící obyvatelstvo.

Vzorem pro vlastenecké obrany se stala latinsky psaná **OBRANA JAZYKA SLOVANSKÉHO, ZVLÁŠTĚ ČESKÉHO** od jezuitského českého spisovatele **Bohuslava Balbína**. Nejnáměšší je **OBRANA JAZYKA ČESKÉHO PROTI ZLOBIVÝM JEHO UTRHAČŮM** od **Karla Ignáce Tháma**. Hlavní tón obran je vyčítavý, jejich vlastenectví je však pozitivní a bez nenávisti vůči ostatním národům.

Věda a vznik vědeckých institucí

Na počátku české obrozené vědy stojí latinský překlad a kritický rozbor historických nepřeností *Kroniky české* od Václava Hájka z Libočan, který provedl historik **Gelasius Dobner**. Kroniku odsoudil za její nespolehlivost a část vydal s kritickými připomínkami. Na něj v oblasti vědy navázal **Josef Dobrovský**.

(1747) V Olomouci byla založena první vědecká společnost. Šlechtit Josef Petrasch zde založil *Společnost neznámých vzdělanců v zemích rakouských*.

(1774) V Praze založena *Soukromá spolčenost nauk* – zprvu člo jen o volné sdružení vědeckých pracovníků. Tento rok je obecně považovan za zrod *Akademie věd*.

(1784) předchozí jmenovaná instituce dostává pvnější organizaci a přejmenovává se na *Českou společnost nauk*.

(1790) Znovu přejmenována – *Královská česká společnost nauk*. Byly zde dány předpoklady k rozvoji vědecké metody a myšlení.

Vědci se především zabírali věrnějším přepisováním kronik z našich dějin.

Publicistika a nakladatelství (Kramerius)

K rozvoji česky psané publicistiky v tomto období má zajisté největší přínos Václav Matěj Kramerius. Rytíř ze Schönfeldu /Jan Ferdinand/ zakupuje licenci na Pražské poštovní noviny a obnovuje jejich vydávání. Později je přejmenovává na Schönfeldské Pražské noviny. Zde pracoval Kramerius, který se díky výhodnému snatku finančně osamostatnal a začal vydávat své vlastní Krameriusovi c.k. Pražské

poštovní noviny, o 2 roky později přejmenované na **Krameriusevi c.k. vlastenecké noviny**. Ty pak vycházely i po jeho smrti (převzal ji jeho syn) až do roku 1825. Vycházely 2x týdně.

Další přínos Krameria je v založení nakladatelství **Česká expedice** (1790). Kramerus si dobře uvědomoval, že je důležité, aby se česky psané texty šířili nejvíce mezi české čtenáře. Vydával zde díla starší české literatury, překlady pohádky a dobrodružné příběhy, kalendáře a příručky z různých oblastí.

Poezie – skupina kolem Tháma a Puchmajerova básnická skupina (almanachy)

Poezie byla pro tuto dobu důležitá – je krátká > rychle se dá napsat a šířit /kritické texty/

Hodně se vrací k Antické anakreontské literatuře, družiny se vraceli k Bürgerovi.

Snaha, aby poezie byla srozumitelná všem, nové formy např. lyricko-epická díla (balady).

Puchmajer je spoluzakladatel prvního **Básnického sdružení** v roce 1791, které organizačně vedl.

Zredigoval almanach **NOVÉ BÁSNĚ** (též Sebrání Básní a zpěvů). Pro tento almanach napsal: **ÓDA NA JANA ŽIŽKU Z TROCMOVA A HLAS ČECHA**.

Václav Thám v roce 1785 vydal reprezentativní dvojdílný sborník-almanach **BÁSNĚ V ŘEČI VÁZANÉ**. Oba díly se vždy člení na 3 části. Ve vstupním oddíle Thám shromáždil ukázky ze starší české poezie, včetně veršů Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic či Jana Amose Komenského, aby tak dokázal, že současná tvorba má své předchůdce a opory. Druhý oddíl sborníku vždy obsahoval překlady, a to hlavně z dobově módních německých anakreontiků opěvujících smyslové prožitky, přírodní krásy, víno a ženy. V závěrečných oddílech pak byla uvedena vlastní tvorba Tháмова a jeho spolupracovníků, která měla rovněž anakreontický charakter.

Čtenáři a adresáti české produkce (knížky lidového čtení)

Česká beletrie plnila zejména úlohu zábavnou a orientovala se na lidového čtenáře a jeho nenáročný vkus. V tom navazovala na starou tradici knížek lidového čtení, kalendářů a kronik. Hlavním vydavatelem tohoto čtiva se v Praze stal Kramerus. V duchu osvícenství měl v úmyslu čtenáře nejen bavit, ale i vychovávat (k racionalismu, vlastenectví, modernímu občanství a vzdělávat.

Díla:

MLADŠÍ ROBINSON – adaptace románu Defoea.

ŠTILFRÍD A BRUNCVÍK – vlastenecky laděná rytířská povídka

CESTOPIS MANDEVILLŮV

František Martin Pelcl

Studoval na jezuitském gymnáziu, později filozofii a práva; stoupenec osvícenství

Byl knihovníkem u Šternberků, později přešel do rodu Nosticů.

Během práce v knihovnách se seznamoval s češtinou, zasloužil se o vydání Balbínovy Obrany českého jazyka.

ZÁKLADY ČESKÉ MLUVNICE – jedna nejlepších učebnic té doby, poslední část o prozódii napsal Dobrovský.

Věnoval se historii **NOVÁ KRONIKA ČESKÁ** – z větší části německy, nebo latinsky.

Josef Dobrovský

Byl knězem, narodil se ve vojenském ležení v Maďarsku. Brzy přišel o rodiče, vychováván příbuznými.

Nikdy se neoženil. Po studiích teologie se dostal do rodiny Nosticů, kde vychovával jejich dcery. Což mu přineslo přístup do knihovny a byl i finančně zajištěn. Na škole způsobil těžký konflikt s církví, když zpochybnil zlomek opisu Evangelia sv. Marka. Byl nazván rozvracečem církve.

Polyglot - čeština, latina, všechny slovanské jazyky => mohl srovnávat.

Zakladatel vědy slavistika.

Začíná psát 1. Vědecké časopisy.

ČESKÁ LITERATURA NA ROK 1779 – Články a recenze o české literatuře (současné i minulé), všechno psal sám.

Později jiné, taktéž o literatuře, **SLAVÍN, SLOVANKA**.

DĚJINY ČESKÉ ŘEČI A LITERATURY – zachytil českou literaturu od počátku až po jeho současnost.

ZEV RUBNÁ MLUVNICE JAZYKA ČESKÉHO – česká a německá verze, tvůrce analogického pravopisu.

ZÁKLADY STAROSLOVĚNSKÉHO JAZYKA – 1. Gramatika staroslověnského jazyka

- uznával jen vědecky ověřené poznatky
- bořil zavedené mýty (odpůrce Rukopisů)
- korespondence s českými a slovanskými vědci

Generace Jungmanova – „dohánění Evropy“, slovanská myšlenka, mnohostrannost, vlastenectví a vyhraněný národní charakter

Druhá fáze národního obrození má již vyšší cíle. Směřuje k začlenění české kultury do evropského kontextu. Je podporována idea slovanské vzájemnosti, úzké spolupráce všech Slovanů – panslavismus.

Mnohostrannost v žánrech – óda, povídka, tragédie.

Podporovala se česky psaná literatura – „Čech je ten, kdo mluví česky“.

Rukopisy a jejich význam pro českou kulturu

Byly celkem čtyři. Byly vytvořeny za účelem pozvednutí národního sebedůvědomí. /nebyly žádné moc staré památky dokazující naši státnost/

Za Autory jsou považováni Josef **Linda** (žák Dobrovského, nedokončil páva, byl úředníkem), František **Hořčíčka** (malíř, ale neměl nápady. Dokázal namíchat inkoust tak, aby vypadal jako starý, který použil na starý pergamen) metoda **palimpsestu** – odstranění původního textu a nahrazení novým obsahem. Václav **Hanka** (žák Dobrovského, odborník na českou mluvnici, vydavatel starých tisků, vystudoval práva)

1) 1816 – Píseň Vyšehradská – objevil jej Josef Linda

2) 1817 – Libušin soud (Zelenohorský – podle místa nalezení: zámek Zelená Hora), byl zde správcem knihovny právě Hanka. Byl poslán jako anonymní nález do Národního muzea. Dobrovský zkritizoval.

3) Královédvorský – u nalezení Hanka v kostele Jana Křtitele. Byl psán velmi dobrou češtinou – báseň Jelen.

4) 1819 – milostná píseň krále Václava – autor je Zimmermann. Krycí falsum – na zadní straně jedna z básní Královédvorského rukopisu, čímž měl dokázat pravost předchozího. Soubor několika básní.

Josef Jungmann

Od dětství měl vadu řeči, celý život učil (ve škole – na akademickém gymnáziu, i doma), polyglot (šp, fr, rus, aj) -> dobře překládal. Do Prahy se přestěhoval z Litoměřic, do Široké ulice, později přejmenována podle něj. Jeho celoživotním dílem je Česko-německý slovník (na 120 tisíc výrazů), jeden z největších slovníků, zde použil jeho nová slova (de facto každé třetí české slovo pochází od něj). Překládal i psal.

Pokusil se psát v různých stylech, světových. Napsal 1. Romanci

Slovesnost – 11. Učebnice české literatury a jazyka a literárních dějin, přiložil i ukázky a slohy

Historie literatury české – sesbíral všechny spisovatele a jejich díla, která popsal a zhodnotil. Po jeho smrti v tomto pokračovali jeho žáci.

Stál u zrodu Matice české: chtěli vydávat české knihy, které Jungman a další připravovali.

Byl uznáván, dokud nezkritizoval Rukopisy. On byl kritizován některými jazykovědci, že češtinu moc zaplnil novými slovy a také za jeho náruživost pro panslavismus.

František Palacký

Považován za našeho největšího historika, v Praze se věnoval archivní a rodopisecké službě. Přezdívka „Otec národa“.

Finančně se zajistil vytvořením historie rodu Šternberků. Byl členem Národního výboru a předseda Slovanského sjezdu.

IDEA STÁTU RAKOUSKÉHO – zde sepsal své myšlenky, zastánce austroslavismu.

Vydával český a německý časopis **MUZEJNÍK**, kde podával informace o kultuře.

DĚJINY NÁRODA ČESKÉHO V ČECHÁCH I NA MORAVĚ – od počátku do roku 1526, tj. do nástupu Habsburků.

Pavel Josef Šafařík

Narodil se na východním Slovensku.

První dílo – básnickou sbírku vydává v 19. letech **TATRANSKÁ MŮZA S LÝROU SLOVANSKOU**.

POČÁTKOVÉ ČESKÉHO BÁSNICTVÍ, OBZVLÁŠTĚ PROZÓDII – vystupoval proti dobrovského prozódii.

DĚJINY SLOVANSKÉ ŘEČI A LITERATURY PODLE VŠECH NÁŘEČÍ – čeština, či polština jsou podle něj jen nářečí.

Do Prahy se dostává díky pomoci Palackého.

Redigoval časopis **SVĚTOZOR**, později ředitel univerzitní knihovny a profesor slavistiky na univerzitě.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI – psáno v Praze, dokazuje postavení slovanských národů, že se nesmí opomíjet, přeloženo do řady jazyků. Doplněno mapou Slovanský národopis.

O PŮVODU A VLASTI HLAHOLICE – dokázal, že hlaholice je starší jak cyrilice.

Jan Kollár

Studoval i v Německu, kde se setkává s Goethem. Působil na slovensku jako evangelický kněz, nebyl chápán, byl proti maďarizaci, odchází do Vídně, kde byl profesorem archeologie.

BÁSNĚ – sbírka básní, milostné i vlastenecké básně; sonety – tématem láska k jeho milované, kterou zde nazývá Mínou a představuje zde ideál slovanské ženy.

SLÁVY DCERA – lyricko-epické dílo, soubor znělek /sonetů/. Obrací se do slavné minulosti Slovanů.

Sláva – bohyně Slovanů, její dcera byla **Mína**. Když se budou ctít slovanské hodnoty a ideály, tak Slované nevyhynou. Vyčítal Slovanům, že je třeba šířit myšlenky slovanství. Mína v jeho díle představuje vlast, ideál. Psáno hexametrem.

První verze – 150 znělek - části Sála, Labe, Dunaj. V druhé verzi (600 znělek) přibýly zpěvy Léthé (nebe) a Acleron (peklo). Konečná verze ještě doplněna o zpěv Vltava (645 znělek)

František Ladislav Čelakovský

Čelakovský studoval v ČB, byl profesorem slavistiky, knihovník v rodině Kinských.

Překládal hlavně preromantiky (Goethe)

SLOVANSKÉ NÁRODNÍ PÍSNĚ – čechy, morava, slezko

OHLAS PÍSNÍ ČESKÝCH – hlavní hrdna je obyčejný člověk, vlastenecké písně

OHLAS PÍSNÍ RUSKÝCH – vychází z Ruských bylin, hrdinou rek – bohatýr

TOMAN A LESNÍ PANNA

